

Nula je *matematički koncept*. U prirodi je u smislu pozitivnih određenja i manifestacija bitka nigdje ne susrećemo. Valja napomenuti da većina matematičara nulu ne ubraja u prirodne brojeve, a oni koji to ipak čine, bivaju suočeni s poteškoćama kako razjasniti odnos svijesti i svijeta, kako postići korespondenciju jezika i bitka, odnosno termina »nula« i jeziku izmičuće stvarnosti. Nula je *negacija bitka*, njegovo dokidanje i uskraćivanje. Postulirati da bi jedan matematički, unutarmentalni element iskoračio iz pomišljenosti i presudio svemiru — pojavivši se u obliku crnih jama koje proždiru čitave galaksije ili u bilo kojem drugom obliku — čini se u najmanju ruku pretjeranim, čak i pod pretpostavkom da zaista postoji nekakva beskonačna panlogistička »svemirska inteligencija« ili možda panpsihistička »duša svijeta« koja bi sudbonosnu svemirsku nulu mislila i na taj način domišljala vlastitu propast.

Također ostaje nerazumljivo zašto autor *Nule* u ovoj knjizi nije ni spomenuo *suвременe mislioce* koji su unutar svojih filozofema značajno mjesto ustupili razradi i razvoju metafizičke *ideje ništavila*, pradávnne ideje kojoj je ideja nule matematička konotacija. Svakako su trebali biti dotaknuti barem značajniji suvremeni filozofi sa svojim *nihilističkim* tematiziranjem svijeta i čovjeka: osebujno Schopenhauerovo razlikovanje apsolutnog, relativnog i praznog »ništa«; Nietzscheov zahtjev za snažnim nihilizmom, koji ustoličuje nove vrijednosti usprkos besmislenosti »vječnog povratka istog«; Heideggerovo »ništa« što u stanju straha, u kojem iščezava biće, biva doživljeno kao »koprena bitka«, zatim Sartreov angažirani egzistencijalizam, gdje je čovjek u svojoj radikalnoj slobodi, razuzdanoj od svih konstitutivnih i integrativnih uzda bitka i biti, shvaćen kao praiskonsko »ništa«. Neovisno o tomu slagao se autor s navedenim filozofskim uvjerenjima ili ne, tema koja se knjigom

široko eksplicira nesumnjivo je zahtijevala njihovo spominjanje.

I naposljetku preporuka: zanimljivu i informativnu knjigu *Nula: biografija opsane ideje* po mogućnosti konzumirati; integralno ili selektivno, studiozno ili brzo, s jasnim očekivanjem novog znanja ili sumnjičavo i suzdržano — ali u svakom slučaju *cum grano salis*.

Marito Mihovil Letica

Niko Bilić, *Jerusalem an jenem Tag*, Forschung zur Bibel, sv. 117, Echter Verlag, Würzburg 2008. (360 str. + Literatura i Biblijsko kazalo, cijena: 36 eura)

U uglednom bibliotečnom nizu biblijskih istraživanja Forschung zur Bibel, osnovanom još od glasovitog R. Schnackenburga, prošle je jeseni pod brojem 117 izišla knjiga isusovca patera N. Bilića *Jerusalem an jenem Tag. Text und Botschaft von Sach 12–14* (Jeruzalem u onaj dan. Tekst i poruka u Zah 12–14). Knjiga je podijeljena na dva glavna dijela, sukladno podnaslovu: I. Tekst i II. Poruka. Autor osim kratkog predgovora (str. 5–6) donosi i iscrpan uvod (str. 11–14). Slično kao i osvrt na kraju knjige (str. 359–362), uvod nudi praktičan pregled rezultata do kojih se u knjizi dolazi. Popis literature (str. 363–369) s osamdesetak natuknica svjedoči o povećanom interesu za Knjigu malih proroka u zadnjim godinama, ali nipošto nije iscrpan pregled svega što se na tom području objavljuje. Biblijsko kazalo (str. 370–376) informira čitatelja o kojim se biblijskim tekstovima u knjizi govori.

U naše doba u kojemu je međunarodna zajednica sve važnija, a sredstva komunikacije obuhvaćaju svaki djelić zemaljske kugle, jasno je da se tekst o »svim narodima svijeta« (Zah 12, 3) ne odnosi na neku daleku budućnost, nego je u najvećoj mjeri aktualan. Složena i zahtjevnna tri posljednja poglavlja u starozavjetnom spisu proroka Zaharije takav su tekst. U njemu je i ono poglavlje

koje J. Gärtner drži sveukupnom »sumom proroštva« (WMANT 114, 2006). U tekstu Zah 12–14 ime »Jeruzalem« pojavljuje se 22 puta, a formula »u onaj dan« — što nigdje drugdje u Bibliji nije slučaj — čak 17 puta. Iz toga je prirodno nastao i naslov knjige.

Posljednje proroštvo Zaharijina spisa usmjereno je na sudbinu Jeruzalema i na potrebno pročišćenje napadača, ali i Božjeg naroda. Političke prilike vezane uz Jeruzalem sve do danas daju važnost i aktualnost ovom tekstu. Dugoročno pitanje o pravu na Sveti Grad neće dobiti zadovoljavajućeg odgovora ako se ne uzme u obzir Zaharijin pogled. Njegovo proroštvo o Jeruzalemu u onaj dan pokazuje da je snaga Grada zasnovana u Bogu. Temelji joj nisu u svjetskim narodima koji napadaju Jeruzalem, ali nisu ni u Božjem narodu kojemu je, kao i napadačima, potrebno temeljito pročišćenje. Radostan zaključak na Blagdan sjenica definira Jeruzalem kao mjesto gdje vlast svjetskih naroda završava, a poštuje se Božje kraljevanje.

Akutna zadaća suživota različitih naroda u Zaharijinu tekstu ima hitan poziv i ohrabrenje. Ovakv *proročki nalog* plastičnim slikama razorenja i raspadanja bolno je shvatljiv u sukobima naroda i država koji i dalje traju. Nedostatak međureligijskog dijaloga, nesporazumi među religijama, terorizam i izopačeno veličanje ubojica i samoubojica čini ove slike strahovito realističnima i bliskima. To više je pogled na univerzalni Blagdan sjenica utjeha i poticaj svima koji se zalažu za pravedno rješenje. Priznavanje božanskog Kralja čije ime jedino zaslužuje trajno povjerenje (Zah 14, 9) pruža orijentaciju za međureligijski i politički napredak. U isti mah ponavlja žurni imperativ koji zabranjuje štovanje svih lažnih božanstava jer vodi u propast.

Pogled na zajednicu u slavlju i na pročišćeni ostatak iz svih naroda istom hitnošću upozorava na to da su nam povjerene svete stvari koje pripadaju Bogu i

nisu dane na volju ljudskom djelovanju i pregovaranju. Podsjeća nas na zajedničku zadaću i radost, ali i na odgovornost pred Stvoriteljem.

Dva glavna dijela knjige *Jerusalem an jenem Tag* različite su veličine: I. Tekst proteže se na str. 15–255, a II. Poruka obuhvaća str. 256–358. Uvodno razmatranje pokazuje kako su poglavlja Zah 12–14 cjelovit tekst, jasno ograničen kao drugo veliko i zaključno proroštvo Zaharijina spisa. Doslovni prijevod mazo-retskoga hebrejskog teksta podijeljen je na izričajne jedinice, kako je postao običaj u suvremenoj egzezezi. Autor potom podrobnom analizom upućuje na tendencije i naglaske grčkog prijevoda. Dok hebrejski tekst primjerice na početku predstavlja Jeruzalem kao božansko obrambeno oružje, u tumačenju Septuaginte sam grad je labilan i predmet izrugivanja (Zah 12, 2s). Slično, Septuaginta izostavlja pogled na uzvišenje Jeruzalema (14, 10).

Bilić nudi novu podjelu biblijskog teksta u osam odlomaka sa zajedničkim naslovom, izradenu kombinacijom različitih kriterija. Često opetovana formula »u onaj dan« promatra se kao element koji povezuje. Podjela teksta polazi od predajom sačuvanih razdjelnica »petuha« i »setuma«, a potom se usmjeruje na komunikacijski ustroj, ključne riječi i zajedničke teme. Filmska analiza podupire takvu podjelu teksta. Novost u razdiobi odlomaka ponajviše je čitanje Zah 13, 7–9, zajedno s početkom idućeg, 14. poglavlja.

Daljnje istraživanje posvećeno je analizi konteksta i slijedi prijedloge koje su dali J. D. Nogalski i M. A. Sweeney. Autor prvo promatra veze pojedinih odlomaka s prethodnih jedanaest poglavlja Zaharijana spisa. Pritom se pokazuje kako se u Zah 12–14 preuzimaju simboli iz prethodnih viđenja. Tako je to npr. s »očima Jahvinim« (Zah 12, 4) koje su prije predstavljene sa sedam svjetiljki (Zah 4, 10). Slično je i s »mačem« koji je najavljen (9, 3) i dio je prijetnje (11, 17),

a potom prima neposrednu zapovijed (13, 7). Zaključak pojedine Zaharijine teme najbolje se očituje kod najave da će svjetski narodi biti Božji narod (2, 15), što se ostvaruje u proslavi Blagdana sjenica (14, 16–21). Tri su smjera u daljnjem istraživanju konteksta: »Jeruzalem«, »narodi« i »slika o Bogu«. Autor uočava sličnosti u izričaju i zajedničke teme koje proroštvo Zah 12–14 vežu uz ostale spise u Knjizi dvanaest malih proroka.

Drugi veliki metodički korak u ovoj knjizi pod naslovom »Poruka« posvećen je teološkim posebnostima Zaharijina proroštva. Uvodna usporedba s klasičnim tekstom Iz 60 pozadina je za jasniji pogled na Jeruzalem u onaj dan. Teološki pomaci i nova tumačenja u Zah 12–14 tiču se u prvom redu drugačije slike o Bogu i realističnijeg opisa Jeruzalema. U istraživanju o ulozi i značenju Jeruzalema u Zah 12–14 Bilić uočava da on simbolizira zajednicu te stoji u središtu i kod suda i pročišćenja, kao i kod uzvišenja. Sveobuhvatan pogled na narode svijeta u tekstu je prepoznatljiv u deset puta opetovanoj oznaci »svi«. Božansko okupljanje svjetskih naroda u konačnici pripada naumu spasenja, iako je dio suda nad Božjim narodom. U Zaharije je jasno, ističe autor, da narodi također prolaze put čišćenja iz kojega proizlazi samo ostatak. Na Blagdan sjenica u kompoziciji teksta narodi postaju subjekt i kod prinošenja žrtava do kraja su pridruženi slavljenoj zajednici.

Bilić se u završnim promatranjima koncentrira na lik Probodenoga kao glavno obilježje Zaharijine slike o Bogu. Na temelju bližeg konteksta i pojedinih dijelova rečenice »Gledat će mene koga su proboli« (Zah 12, 10) autor razrađuje teološko tumačenje. Kao objekt probadanja doista se podrazumijeva sam Jahve. S jedne strane time je naznačena nevjernost zajednice, kao primjerice već čuvenim simbolom »zlatnog teleta« (Izl 32). S druge strane Probodeni uprizoruje Božju solidarnost s ljudskom patnjom,

što opet odgovara osnovnoj poruci npr. Knjige o Jobu.

Bilića je, prema vlastitom svjedočenju, u početku pokretala želja da citat iz Ivanova evanđelja o raspetom Isusu (Iv 19, 37) promotri u izvornom jeziku i kontekstu. Veliko Zaharijino proroštvo svojom je kompozicijom pozadina i temelj za teološku poruku Srca Isusova i zadaću koja je s njom povezana. Nevolja tumača koji su iz strahopoštovanja Probodenoga odjeljivali od Jahve koji govori dokida se u ovom središtu kršćanske vjere. Ispovijedamo da je Bog na sebe uzeo ljudsku patnju. U temelje naše vjere pripada Raspeti s probodenim bokom koji na Uskršni dan Toma iz najveće blizine smije promotriti. Srce Isusovo, njegova važnost i za sustavnu teologiju i za vjerničku praksu mnogih, pripada tradicionalnim zadaćama isusovačkog reda. Ovom opsežnom studijom autor želi biti na tome tragu.

Novosti koje knjiga pruža u istraživanju teksta Zah 12–14 su precizna usporedba hebrejskog teksta s grčkim prijevodom u Septuaginti, djelomično nova podjela, iscrpna analiza konteksta te sažeto biblijsko–teološko tumačenje Probodenoga. Autor se gotovo isključivo zadržava na sinkronijskoj metodi, ali ipak gaji odvažnu nadu da je stvorio mali priručnik za teologiju Malih proroka.

Jeruzalem u onaj dan obilježen je »snažnom i odvažnom slikom« Probodenoga (A. Stiglmair), koju valja tumačiti u njezinu kontekstu. Ista je to poznata i potresna slika preuzeta u Iv 19, 37 kao središte kršćanske vjere u Boga koji je postao čovjekom. Bolno pročišćenje (12, 3; 14, 2. 13) i Božja sućut s jedne strane te Otkupljenje, Božji dobrotivi odgovor na zazivanje njegova imena (12, 9), kao i njegova spasenjska nakana koja nikoga ne isključuje (14, 16) s druge strane sažeti su u toj slici.

Marko Matić